

Arbeidsnotater

STATISTISK SENTRALBYRÅ

Prinsensgt. 16, Oslo-Dep., Oslo l. Tlf. 41 38 20, 41 36 60

73/22

25. juli 1973

GIFTE KVINNERS YRKESDELTAING OG FAMILIESITUASJON.
NOEN TEORETISK-ØKONOMISKE PROBLEMSTILLINGER OG
ENKELTE OBSERVASJONSRESULTATER FRA NORGE 1971-1972¹⁾

Av Olav Ljones

INNHOLD

	Side
Sammendrag	1
1. Gifte kvinners yrkesdeltaking	1
2. Yrkesdeltaking og husholdningens størrelse og sammensetning	7
3. Simultan analyse av yrkesdeltaking og de demografiske variable .	13
Litteratur	15

-
- 1) Den analyse av én spesiell side ved problemet kvinners yrkesdeltaking som her legges fram, er utarbeidet i tilknytning til arbeidet med et større prosjekt i Statistisk Sentralbyrå som omhandler kvinners yrkesdeltaking generelt. Under arbeidet med denne artikkel har jeg mottatt mange verdifulle kommentarer og råd fra Jan M. Hoem og Bjørn L. Tønnesen. Notatet ble opprinnelig skrevet for presentasjon ved Nordisk Demografisk Symposium, Tusby, Finland 18.- 20. juni 1973.

Sammendrag

I denne artikkel skal vi hovedsakelig behandle sammenhenger mellom gifte kvinners yrkesdeltaking og familiesituasjon. Analysen er basert på et valghandlingsteoretisk utgangspunkt, og rammen for en slik teori skisseres. Det pekes videre på en del spesielle teoretiske problemer en står overfor når en skal analysere gifte kvinners yrkesdeltaking. Enkelte hovedtyper av variable som antas å påvirke de gifte kvinners yrkesdeltaking, kommenteres.

Det er vanlig å regne med at husholdningens størrelse og sammensetning er av vesentlig betydning for gifte kvinners yrkesdeltaking. Dette bekreftes i noen foreløpige observasjonsresultater fra de norske arbeidskraftundersøkelsene. I det empiriske arbeid i denne artikkel tas det bare hensyn til én bakgrunnsvariabel om gangen, noe som er en svakhet da det må antas å være samspill mellom de ulike variabler som inngår.

I sluttkapitlet diskuteres kort noen problemer omkring simultan behandling av yrkestilpasning og barnetall.

1. Gifte kvinners yrkesdeltaking

1.1. I dette arbeidet avgrenses analysen til gifte kvinners yrkesdeltaking. Det er flere grunner til å begrense seg til gifte kvinner. De utgjør en befolkningsgruppe som har en vesentlig lavere yrkesdeltaking enn andre, samtidig som de gifte kvinner utgjør en stor andel av det samlede antall kvinner. (Ca. 2/3 av kvinnene i Norge 1972 i alderen 16-74 år er gifte.) Det vil også være rimelig å anta at situasjonen eller forholdene for de gifte kvinner på arbeidsmarkedet har stor betydning for ugifte og før gifte kvinner. De før gifte kvinner har i kortere eller lengre tid vært gift, og det er derfor naturlig å tenke seg at disse til en viss grad vil preges av at de tidligere har vært gift. Når det gjelder de yngre ugifte kvinner, kan en anta at forventninger om å bli gift i framtida kan ha innvirkning på yrkesvalg og valg av utdanning.

Selv om analysen er begrenset til gifte kvinner, vil den også være relevant for kvinner som ikke er gifte, men som lever i en familiesituasjon tilsvarende den "normale" for gifte kvinner. Samliv uten formelt ekteskap (samvittig-

hetsekteskap) er blitt stadig mer utbredt i den siste tid. (Disse erfaringer gjelder i særlig grad Sverige.) Dette bør en ta med i betraktningen ved analyser av kvinners yrkesdeltaking hvis en baserer seg på opplysninger om den formelle ekteskapelige status hos den enkelte.

1.2. Ved analyser av gifte kvinners yrkesdeltaking er det naturlig å ta utgangspunkt i familiesituasjonen som de "normalt" lever i. Familien består av flere personer som lever sammen, og som i stor utstrekning kan oppfattes som en økonomisk enhet. Dette utgangspunktet er det vanlig å velge i analyser av gifte kvinners arbeidstilbud. (Se f.eks. [1] [2].) Familien kan være sammensatt på flere måter. Cain [2] reserverer imidlertid sin analyse til å gjelde familier med mann og kone og ingen andre voksne, men hvor det kan være mindreårige barn.

1.3. Den enkle økonomiske teori for tilbud av arbeid basert på teorien for konsumentenes atferd, slik den for eksempel er framstilt i [3] og [4], kan sies å være en teori for enkelt-individens tilbud av arbeid. Den kan eventuelt også oppfattes som en teori for en husholdnings samlede tilbud av arbeid. Ved analyse av gifte kvinners arbeidstilbud er en imidlertid ikke bare interessert i husholdningens samlede arbeidstilbud, men også i hvordan dette fordeles blant familiemedlemmene. En kan tenke seg at dette problem også kan analyseres innenfor et valghandlingsteoretisk opplegg. Bowen og Finegan [1] som blant annet analyserer gifte kvinners yrkesdeltaking, tar utgangspunkt i valghandlingsteorien. Familien oppfattes da som en enhet som maksimerer sin velferd under gitte ressursbeskränkninger, på en slik måte at ikke bare det samlede arbeidstilbud bestemmes, men også fordelingen av dette blant familiemedlemmene. Jeg skal i denne artikkel ikke forsøke å gi en analytisk presisering av en slik modell, men begrense meg til å diskutere visse aspekter ved den og noen av de variable som vil inngå i modellen.

1.4. I analyser av individens yrkesdeltaking er sontringen mellom de ulike typer av tidsnytting eller aktiviteter svært viktig. (En form for tidsnytting av særlig interesse for oss er inntektsgivende arbeid.) Jeg skal i det følgende nevne eksempler på ulike måter å gruppere tidsnytting på.

I den enkle teori for tilbud av arbeid som en finner beskrevet i for eksempel [3] og [4], deler en i to typer av aktiviteter, nemlig arbeid

og fritid. Denne inndeling vil virke utilfredsstillende ved analyser av gifte kvinners yrkesdeltaking. Cain [2] peker på at for gifte kvinner er husarbeid en særdeles viktig aktivitet. Det vil således kunne være hensiktsmessig å operere med tre typer av aktiviteter, nemlig inntektsgivende arbeid, husarbeid hjemme, og fritid. (Denne inndeling er f.eks. nyttet i en norsk analyse av gifte kvinners yrkesdeltaking [5]). Det at arbeidsaktivitetene er delt i to typer, husarbeid og inntektsgivende arbeid, indikerer at det i modellen ikke bare bør inngå en beskrivelse av forholdene på arbeidsmarkedet, men at den også bør inkludere en beskrivelse i en eller annen form av den produksjonsprosess som foregår i hjemmet. Vi skal senere komme litt mer inn på dette.

I de to inndelingene av aktivitetstyper som hittil er nevnt, er fritid skilt ut som egen aktivitetstype. Det er imidlertid problematisk å gi en presis definisjon av hva som skal regnes som fritid, særlig når husarbeid regnes som egen aktivitet. Tar en barnepass som eksempel, er det klart at det er vanskelig å skille mellom barnepass som husarbeid og samvær med egne mindreårige barn som en fritidsbeskjeftigelse.

Det sentrale poeng er imidlertid ikke skillet mellom husarbeid og fritid, men at det foregår produksjon i husholdningen. Jeg skal kort omtale et analyseopplegg presentert av Becker [6], som tar utgangspunkt i at husholdningen både er en produserende og konsumerende enhet, men hvor fritid ikke finnes som selvstendig begrep. Selv om det kanskje vil vise seg vanskelig å gi en presisering av denne teori som kan gi grunnlag for empiriske studier, skal jeg kort nevne visse hovedtrekk ved den. Dette gjør jeg bl.a. fordi elementer av denne teori nok har inspirert svært mange som har analysert individers arbeidstilbud i den senere tid. (Se f.eks. [1].)

Til forskjell fra den tradisjonelle konsumentteori lar ikke Becker mengdene av konsumerte varer og tjenester inngå direkte i preferansefunksjonen. Becker bruker isteden såkalte grunnleggende goder ("basic commodities" som han kaller dem) som argumenter i funksjonen. Disse grunnleggende goder tenker han seg blir produsert i husholdningen ved innsats av markedsgoder (varer og tjenester som kjøpes) og tid. Som ett eksempel på et grunnleggende gode nevner Becker søvn. For å få dette gode trengs det både tid og vareinnsats (seng og sengeklær; sovepiller?). I tillegg til den tid som husholdningen nytter ved produksjon av de grunnleggende goder, kan noe tid nyttes til inntektsgivende arbeid.

Et viktig poeng ved Beckers analyseopplegg er at alle konsumaktiviteter tar tid (eller sagt i Beckers terminologi: produksjon av grunnleggende goder tar tid), og tiden er en begrenset ressurs. Noen konsumaktiviteter er mer tidkrevende enn andre, samtidig som utgiftene til vareinnsatsen kan variere. Pass av egne barn og husarbeid er tidkrevende, men de kan kreve relativt små utgifter til vareinnsats.

På en tilsvarende måte som i den tidligere omtalte tradisjonelle teori for konsumentenes tilpasning, tenker Becker seg at husholdningen maksimerer sin velferd (nytte) under hensyn til en ressursbeskranking. Med utgangspunkt i betingelsene for den optimale tilpasning for familien, kan en utlede tilbudssammenhenger for arbeid. Innenfor et valghandlingsteoretisk opplegg kan en si at en diskusjon av hvilke variabler som påvirker yrkestilpasningen (arbeidstilbudet) for et individ, er basert på hvilke variabler som vil endre den optimale tilpasning.

1.5. Et uklart punkt i mange valghandlingsteoretiske analyser av gifte kvinners arbeidstilbud er hvordan fordelingen av arbeidstilbudet blant familiemedlemmene tenkes foretatt. I teorien kan en tenke seg at denne fordeling bestemmes simultant for alle familiemedlemmer. Becker [6] er bare såvidt inne på problemet med arbeidsfordelingen i familien i sin artikkel.

En mulig måte å løse dette problem på i modellen, er å innføre kvinne- og mannsarbeid i markedet som to ulike typer av arbeid. Denne angrepsmåte er antydnet i [7]. Selv om det til en viss grad nok finnes en slik oppdeling i dagens arbeidsmarked, vil forutsetningen muligens være noe urealistisk.

Spørsmålet om hvordan medlemmene i husholdningen fordeler arbeidsmengden mellom seg, må ses i sammenheng med postuleringen av en velferdsfunksjon for familien og hvilke forutsetninger velferdsfunksjonen er basert på. Velferdsfunksjonen skal på en eller annen måte veie sammen enkeltmedlemmenes nytte, og den optimale arbeidsfordeling vil avhenge av hvordan denne sammenveining foretas.

Et viktig spørsmål når en baserer analysen på en forutsetning om at det eksisterer en velferdsfunksjon for husholdningen, er hvordan en tenker seg at beslutningene i en husholdning fattes. Det er klart at beslutningsprosessen ikke er organisert på samme måte i alle familier.

Oppfatningen av hvordan beslutningsprosessen er organisert kan også variere mellom familiemedlemmene. Jeg skal ikke her gå nærmere inn på dette med beslutningsprosessen, men peke på at velferdsfunksjonen og beslutningsprosessen ikke kan betraktes uavhengig av hverandre. Teoretiske problemer forbundet med dette krever nærmere analyse.

1.6. Som nevnt i avsnitt 1.2. skal jeg ikke presentere noen presis formulering av noen modell for analyse av gifte kvinners yrkesdeltaking. I dette avsnitt skal jeg imidlertid diskutere noen hovedtyper av variable som det vil være naturlig å inkludere i en slik valghandlingsteoretisk modell. Grupperingen i variabeltyper baserer seg i stor grad på en oversikt som finnes hos Bowen og Finegan [1] (Chapter 2).

i. Forventet arbeidslønn i markedet

Det er ikke uten videre gitt hvilket lønnsbegrep som er det mest relevante. Et brukbart begrep vil være et fortjenestemål for arbeidsinnsats som er netto i den forstand at det tar hensyn til forskjellige former for kostnader ved å ta arbeid. Det vil også kunne være relevant å ta hensyn til andre egenskaper ved arbeidet enn de pengemessige, som for eksempel smuss, støy, om arbeidet er interessant, eller om det gir status.

Arbeidslønnen for en person vil avhenge av en rekke forhold som for eksempel utdanning og tidligere erfaring i yrkeslivet. Den forventede arbeidslønn vil også variere fra sted til sted. De varierende muligheter kvinner har til å få arbeid, vil gjenspeiles i arbeidslønnen. Hvis en bor et sted hvor det antas å være umulig å få arbeid, vil det i modellen tilsvare at den forventede arbeidslønnen i markedet for henne er null eller svært lav.

Det er typiske lønnsforskjeller mellom menn og kvinner. I sin tilpasning og arbeidsfordeling vil hver familie ta hensyn til det. Menn som har høyere forventet arbeidslønn i markedet enn gifte kvinner, vil bruke mindre tid til tidkrevende konsumaktiviteter enn kvinnene, og mer tid til inntektsgivende arbeid. Eksempler på tidkrevende aktiviteter er forskjellige former for husarbeid og barnepass. (Se avsnitt 1.4.) Endringer i den forventede arbeidslønn for ett av familiemedlemmene vil påvirke arbeidstilpasningen for andre medlemmer. Yrkesaktiviteter for kvinner kan således forventes å stige hvis ektemannen blir uten arbeid.

ii. "Arbeidslønnen" ved husarbeid

I avsnitt 1.4 var vi inne på at en analyse av gifte kvinners yrkesdeltaking ikke bare skal inkludere en beskrivelse av arbeidsmarkedet (den forventede arbeidslønn i markedet), men at modellen også bør inkludere en beskrivelse av produksjonsprosessen i hjemmet ("arbeidslønn" ved husarbeid). Familiens tilpasning på arbeidsmarkedet tar ikke bare hensyn til markedslønnen, men også til det jeg her for enkelthets skyld kaller "arbeidslønn" ved husarbeid. Dette er ikke en målbar variabel. Den kan heller oppfattes som en samlebetegnelse for variabler som beskriver produksjonsforholdene i husholdningen og etterspørselen etter de produkter som produseres der. "Arbeidslønnen" i husarbeid vil avhenge av hvor dyktig vedkommende er til å utføre slikt arbeid. Denne dyktighet vil avhenge av tidligere erfaring, hva slags arbeid som skal utføres og kanskje også av kjønn.

Husholdningens størrelse og sammensetning vil selvfølgelig påvirke etterspørselen etter hjemmeproduksjonen. En vil regne med at mindreårige barn i familien i særlig grad påvirker denne etterspørselen.

"Arbeidslønnen" ved husarbeid vil også avhenge av det produksjonsutstyr en rår over i hjemmet. En del typer av husholdningsmaskiner gjør husarbeidet mindre tidkrevende, men samtidig kreves det mer av kostbar vareinnsats. Det at det dukker opp nye typer husholdningsmaskiner og at prisene på husholdningsmaskiner endres, vil naturligvis påvirke betingelsene for familiens tilpasning på arbeidsmarkedet.

På tilsvarende måte vil det at det bygges daghjem, barnehager og lignende institusjoner, påvirke tilpasningsbetingelsene for familien. Et alternativ til å passe barn selv blir da f.eks. å plassere dem i daghjem.

iii. Familiens ressurser

I avsnitt 1.4 nevnte jeg at det valghandlingsteoretiske opplegg baserer seg på en tankegang om at familien maksimerer sin velferd under gitt ressursbeskrankning. Denne ressursbeskrankning vil avhenge av familiens størrelse og sammensetning og fortjenestemuligheter i arbeidsmarkedet. Ressursbeskrankningen vil videre avhenge av prisene på markedsgodene. En bør også ta hensyn til ikke-arbeidsinntekter og formuesforhold.

Som tidligere nevnt inngår den tid familien disponerer over (24 timer i døgnet pr. person) i ressursbeskrankningen.

iv. Preferanser

Det er vanskelig å gi en presis diskusjon av denne variabeltype. La oss forsøksvis si at de variabler som faller inn under denne dimensjon i denne sammenheng skal reflektere i hvilken grad kvinnen selv eller andre familie-medlemmer er preget av tradisjonell kjønnsrolletankegang i synet på arbeidsdelingen i hjemmet. Dette vil kunne henge sammen med det som vi i avsnitt 1.5 kalte familiens beslutningsprosess og organiseringen av denne.

Utdanning antas å påvirke folks preferanser for arbeid. Det tradisjonelle valghandlingsteoretiske opplegg kan kritiseres for at det ser arbeidstiden som et offer og ikke tar hensyn til andre egenskaper ved arbeid, slik som at det kan være et grunnlag for selvtutfoldelse og sosial kontakt. I Beckers analyseopplegg er det imidlertid i og for seg ikke nødvendig å oppfatte arbeidstiden som et offer, ut over det at arbeidet er tidkrevende og derfor reduserer mulighetene for konsumaktiviteter.

- - - - -

Det er altså mange variabler som kan trekkes inn i en analyse av gifte kvinners yrkesdeltaking.

Jeg vil imidlertid begrense meg i denne artikkel til å se på resultater som viser hvordan husholdningens størrelse og sammensetning påvirker yrkesdeltakingen. Fra et teoretisk synspunkt kan det være utilfredsstillende med en slik partiell analyse av faktorer som påvirker yrkesaktiviteten. En grundig simultan drøfting av alle variabler er det imidlertid ikke blitt tid til innenfor rammen av denne artikkel.

2. Yrkesdeltaking og husholdningens størrelse og sammensetning

2.1. Vi vet at størrelsen og sammensetningen av husholdningen har stor betydning for en gift kvinnes yrkesdeltaking. I dette kapittel skal vi illustrere dette ved noen resultater fra de norske arbeidskraftundersøkelsene på utvalgsbasis.

Undersøkelsene foretas kvartalsvis og er hver gang basert på et tilfeldig utvalg av ca. 6 000 bolighusholdninger, noe som tilsvarer noe under 12 000 personer. Utvalget omfatter bare personer i alder 16-74. Utvalget er roterende, dvs. medlemmene skiftes ut i puljer fra kvartal til kvartal etter et gitt mønster.

De resultatene som presenteres her, er gjennomsnittstall for de to prøveundersøkelsene 3. og 4. kvartal 1971 og de ordinære undersøkelsene 1. og 2. kvartal 1972. (Prøveundersøkelsene hadde samme omfang som de ordinære undersøkelsene.) (Resultatene er tidligere publisert i [8] og [9]).

I de norske arbeidskraftundersøkelsene nyttes bolighusholdning som husholdningsenhet. [Losjerende (hybelboere) regnes med i husholdningen, også når de ikke har felles kost med de andre.]

Det samles inn følgende husholdningsopplysninger:

- antall personer i leiligheten
- antall syke personer i leiligheten
- antall barn under 16 år
- om mindreårige barn er i barnehage eller på daghjem
- om det var leid hjelp i huset og antall timer en eventuelt hadde leid hjelp

En bør merke seg at det foreløpig ikke samles inn opplysninger om det enkelte intervjuobjekts stilling i husholdningen (dets familiestatus). En får heller ikke vite hvor mange familiekjerner bolighusholdningen består av. Det kan således være flere enn én gift kvinne i en bolighusholdning. Videre vet en ikke hvilke familierelasjoner det er mellom medlemmene av husholdningen. Hvis en som vi er interessert i hvordan barnetallet påvirker gifte kvinners yrkesdeltaking, vil det være en svakhet at en nå ikke kjenner til om alle barna i husholdningen er avkom av den gifte kvinne en intervjuer. (Det arbeides for tiden med å forbedre spørreskjemaet på dette punkt.) Selv om datagrunnlaget derfor ikke direkte kan brukes til analyse av sammenhengen mellom demografiske variabler som barnetall og gifte kvinners yrkesdeltaking, gir det en viss informasjon om slike sammenhenger, særlig hvis bolighusholdningene stort sett består av én familiekjerne.

2.2. I tabellene som følger skal vi se hvordan yrkesprosent for gifte kvinner varierer med husholdningens størrelse og sammensetning. Yrkesprosenten for en befolkningsgruppe er definert som det antall personer i gruppen som er i arbeidsstyrken, i prosent av antall personer i gruppen i alt. Begrepet "arbeidsstyrken" er derfor helt sentralt. Vi skal gi det en nærmere presisering.

Arbeidsstyrken omfatter de sysselsatte som er i inntektsgivende arbeid, sysselsatte som er midlertidig fraværende fra inntektsgivende arbeid, og arbeidssøkere uten arbeidsinntekt.

Som sysselsatte i inntektsgivende arbeid regnes alle personer som ved intervjuet oppgir å ha utført inntektsgivende arbeid av minst én times varighet i undersøkelsesuken. (Grensen på én time gjelder for sysselsatte selvstendige yrkesutøvere og lønnstakere. For familiemedlemmer uten fast avtalt lønn er det satt en minimumsgrense på 10 arbeidstimer i undersøkelsesuken for å bli regnet som sysselsatt.)

De som oppgir midlertidig fravær fra inntektsgivende arbeid som hovedsakelig virksomhet i undersøkelsesuken, regnes som sysselsatte, midlertidig fraværende.

De arbeidssøkende uten arbeidsinntekt er ikke-sysselsatte personer som oppgir forgjeves å ha forsøkt å få inntektsgivende arbeid i undersøkelsesuken.

Ved sammenligning med annen statistikk bør en være oppmerksom på at det i arbeidsstyrken inkluderes personer som har helt ned til én times arbeidstid i undersøkelsesuken.

Uten at det ble presisert, er det naturlig å tenke at en i kap. 1 om teorien for gifte kvinners yrkesdeltaking oppfattet den uavhengige variabel, yrkesdeltakingen, som en kontinuerlig variabel. Yrkesprosenten er imidlertid basert på en binær variabel. Enten er den gifte kvinne i arbeidsstyrken eller så er hun det ikke. I analysesammenheng kan det være visse svakheter forbundet med en slik variabel, da den ikke tar hensyn til varierende arbeidstid.

Begrepsapparatet i de norske arbeidskraftundersøkelsene er i hovedsak basert på ILO's anbefalinger om labour-force-prinsippene.

I avsnitt 1.6 diskuterte vi flere typer av variabler som påvirker gifte kvinners yrkesdeltaking samtidig. Den analyse som her legges fram, må sees som foreløpig da den bare tar hensyn til en av variabelgruppene, nemlig husholdningsstørrelse og sammensetning. Det vil være samvariasjon mellom de forskjellige variablene som er benyttet til beskrivelse av husholdningens størrelse og sammensetning. Denne samvariasjon får en heller ikke tatt hensyn til ved den enkle analysemetode som her er benyttet.

2.3. Yrkesdeltaking og antall personer i husholdningen

Når husholdningens størrelse øker, øker arbeidsbyrden i hjemmet. En kan si at etterspørselen etter hjemmeproduserte varer og tjenester går opp. Økt husholdningsstørrelse vil imidlertid også påvirke husholdningens etterspørsel etter markedsproduserte varer og tjenester, slik at behovet for arbeidsinntekt kan bli større. Ressursbeskrænkningen for en husholdning påvirkes også av husholdningsstørrelsen. Endret husholdningsstørrelse har altså flere effekter som virker i forskjellige retninger. Endringene i arbeidstilpasningen avhenger da av styrken av de enkelte effekter.

Sammenhengen mellom gifte kvinners yrkesaktivitet og husholdningens størrelse belyses ved tabell 2.1.

Tabell 2.1. Arbeidskraftundersøkelsene. Yrkesprosent, gifte kvinner etter husholdningens størrelse og personens alder. (Gjennomsnittstall høst 71/vår 72)¹⁾

Husholdningens størrelse. Antall personer	A l d e r					
	I alt 16-74	20-24	25-29	30-49	50-59	60-64
1	46	:	:	:	:	:
2	42	81	89	70	48	30
3	46	37	52	58	46	35
4	45	21	36	53	51	:
5	41	23	28	44	48	:
6 og over	40	:	:	43	50	:
Uoppgitt	46	:	:	:	:	:
1 a l t	43	39	44	52	48	32

1) I alle tabellene i denne artikkel betyr tegnet : at tall ikke er regnet ut da det finnes for få observasjoner i utvalget.

En ser at yrkesprosentene for gifte kvinner i alt, i tabell 2.1, øker noe når husholdningens størrelse øker fra 2 til 3, mens de viser avtagende tendens ved videre økning av husholdningsstørrelsen. Denne kanskje noe uventede utvikling skyldes imidlertid at en i sumlinjen får dekket over en så betydningsfull bakgrunnsvariabel som alder. Bildet blir helt annerledes når en ser på de aldersspesifikke yrkesprosentene. De avtar ved økt husholdningsstørrelse. Denne nedgang i yrkesprosentene er særlig stor i de yngste aldersklasser. Det er naturlig å se dette i sammenheng med at det er mange mindreårige barn i yngre husholdninger. I neste avsnitt skal vi se hvordan yrkesprosentene påvirkes av mindreårige barn.

2.4. Yrkesdeltaking og antall barn under 16 år

Mindreårige barn i en husholdning vil skape en spesiell etterspørsel etter hjemmeproduserte varer og tjenester. Etterspørselen etter markedsproduserte varer og tjenester vil imidlertid også øke. Det vil også for denne variabel være effekter som trekker i hver sin retning og endringen i arbeidstilpasningen vil avhenge av styrken av de enkelte effekter (se avsnitt 2.3).

Det er nært samsvar mellom denne bakgrunnsfaktor og den foregående, siden det vil være en sammenheng mellom barnetall og antall husholdningsmedlemmer. (Antall personer i husholdningen må minst være én mer enn antall barn under 16 år.)

Den virkning som antall barn under 16 år i husholdningen har på gifte kvinners yrkesdeltaking belyses i tabell 2.2.

Tabell 2.2. Arbeidskraftundersøkelsene. Yrkesprosent, gifte kvinner (som bor i husholdninger bestående av mer enn én person) etter antall barn under 16 år i husholdningen, og personens alder. (Gjennomsnittstall høst 71/vår 72)¹⁾

Antall barn under 16 år	I alt 16-74 år	A l d e r				
		20-24	25-29	30-49	50-59	60-64
0	44	82	86	63	48	33
1	49	35	51	57	46	:
2	43	16	36	50	:	:
3	36	:	26	40	:	:
4 og flere	36	:	15	40	:	:
Uoppgitt	39	:	:	:	45	:
I a l t	43	39	44	52	48	32

1) Se fotnote 1) tabell 2.1.

En ser at de aldersspesifikke yrkesprosentene i tabell 2.2 avtar når antall barn under 16 år øker. Dette fallet i yrkesprosent er særlig markert i de yngste aldersklasser.

Når en skal tolke tabell 2.2 må en huske at vi ikke vet familierelasjonen mellom den gifte kvinne og barn under 16 år.

2.5. Yrkesdeltaking og alder på yngste barn

Ikke bare antallet, men også aldersfordelingen på barn under 16 år i husholdningen, betyr mye for yrkesdeltakingen blant gifte kvinner. Stort sett trenger yngre barn mer pass og stell enn eldre.

I arbeidskraftundersøkelsene innskrenker opplysningene om aldersfordelingen på barna seg til alder på yngste barn i husholdningen. I tabell 2.3 belyses sammenhengen mellom alder på yngste barn og gifte kvinners yrkesaktivitet.

Tabell 2.3. Arbeidskraftundersøkelsene. Yrkesprosent, gifte kvinner som bor i husholdning med barn under 16 år etter alder på yngste barn, og personens alder. (Gjennomsnittstall høst 71/vår 72)¹⁾

Alder på yngstebarn i år	I alt (Alder 16-74 år)	A l d e r			
		20-24	25-29	30-49	50-59
0-2	30	23	32	35	:
3-6	42	37	44	43	:
7-10	52	:	:	53	:
11-15	57	:	:	60	53
Uoppgitt	58	:	:	:	:
I a l t	43	26	38	49	48

1) Se fotnote 1) tabell 2.1.

Tabell 2.3 viser at yrkesprosenten for gifte kvinner øker når alder på yngste barn i husholdningen øker. Ellers merker en seg at mange grupper er blitt for små til at beregninger kunne utføres. Dette henger sammen med samvariasjon mellom alder på yngste barn og den gifte kvinnes alder.

2.6. Yrkesdeltaking og plassering av barn i daghjem og barnehager

Sammenhengen mellom yrkesdeltaking og mindreårige barn i husholdningen påvirkes av hvilke muligheter det er for å dekke behovet for barnepass ved hjelp utenfra. Det å få plass til mindreårige i barnehage, eller daghjem, eller å ordne med "dagmamma", vil være mulige måter å løse en del av husholdningens behov for pass av de mindreårige på. Barnehager o.l. kan selvfølgelig også være et ekstra pedagogisk tilbud til barna.

I tabell 2.4 er det beregnet yrkesprosent for gifte kvinner etter om de har barn på daghjem eller ikke.

Tabell 2.4. Arbeidskraftundersøkelsene. Yrkesprosjenter. Gifte kvinner med barn under 16 år i husholdningen, etter om de har barn på daghjem¹⁾, og etter alder på yngste barn og personens alder. (Gjennomsnittstall høst 71/vår 72).

	Alder på yngste barn (år)	I alt (alder 16-74)	A l d e r	
			25-29	30-49
Har barn på daghjem ¹⁾	0-2	57	60	63
	3-6	65	67	61
Har <u>ikke</u> barn på daghjem ¹⁾	0-2	26	26	31
	3-6	38	39	40

1) "Daghjem" er her samlebetegnelse for daghjem, barnehage og "dagmamma".

Det er naturlig å betrakte daghjemsforbruk og yrkesdeltaking som gjenstand for en simultan tilpasning i husholdningen. Tabell 2.4 viser at i de husholdninger hvor det er barn i alder 0-6 år som er plassert på daghjem er yrkesaktiviteten for gifte kvinner betraktelig større enn i de husholdninger som ikke har barn på daghjem, når alder på yngste barn er 0-6 år.

3. Simultan analyse av yrkesdeltaking og de demografiske variabler

3.1. Den teoretiske ramme i kapittel 1 i denne artikkel var basert på et valghandlingsteoretisk opplegg av statistisk type. En resonnerer som om husholdningen tilpasser seg på ett tidspunkt utelukkende ut fra de forhold som omgir husholdningen på samme tidspunkt. Barnetall, utdanning, bosted opptrer eksogent i en slik modell, og påvirker yrkesdeltakingen for de gifte kvinner.

Mens en i de fleste arbeidskraftsmodeller oppfatter mindreårige barn som noe som er med på å bestemme yrkesdeltakingen til gifte kvinner, snus ofte dette forholdet "bak fram" i analyser av kvinners fruktbarhet, i det yrkesaktiviteten benyttes som forklaringsvariabel for barnetallet.

Cain nevner ([2] side 9) at den gifte kvinnes arbeidstilbud og barnetallet i familiene, kan oppfattes som endogent bestemt av de uavhengige (eksogene) variablene, familieinntekt og arbeidslønnen for gifte kvinner i markedet. Cain hevder imidlertid at en i tverrsnittsanalyser kan oppfatte barnetallet som bestemt på et tidligere tidspunkt, og dermed som en eksogen variabel. Ved tidsserieanalyser er det imidlertid noe mer uklart hvilken begrunnelse

som kan gis for å oppfatte barnetallet eksogent. Cain hevder at barnetallet må være "unplanned" for at det skal kunne behandles som en uavhengig størrelse i modellen.

3.2. Når er oppfatter verdien av variablene yrkesdeltaking og for eksempel barnetall, utdanning og bosted som et resultat av en tilpasning familien har foretatt, bør en arbeide med en dynamisk modelltype hvor alle de nevnte variablene opptrer som endogene størrelser. En dynamisk analyse gir mulighet for å betrakte familiens tilpasning på forskjellige tidspunkter i sammenheng. En slik simultan behandling av variablene vil kunne avklare spørsmål omkring årsak/virkningsproblematikken, og være en hjelp i demografisk prognosearbeid.

Det vil opplagt være vanskelig å utarbeide en dynamisk modell som er anvendbar til empirisk analyse av tilpasningen i husholdningen. Ikke minst vil det sannsynligvis vise seg vanskelig å skaffe relevante data. Av praktiske grunner kan det således være hensiktsmessig å arbeide med modeller for analyse av enkeltproblemer, som for eksempel yrkesaktiviteten.

Litteratur

- [1] Bowen, William G. og T. Aldrich Finegan. "The Economics of Labor Force Participation." Princeton University Press, 1969.
- [2] Cain, Glen, "Married Women in the Labor Force." University of Chicago Press, 1966.
- [3] Serck-Hanssen, Jan. "Teorier for konsumentenes atferd". Universitetsforlaget, Oslo, 1964.
- [4] Henderson, James M. og Richard E. Quandt. "Microeconomic Theory. A mathematical approach." Mc Graw Hill, 1958.
- [5] Diesen, Andreas. "Tilbudet av gift kvinnelig arbeidskraft." Arbeidsnotat IO 70/1, Statistisk Sentralbyrå, Oslo, 1970
- [6] Becker, Gary S. "A theory of the allocation of time." The Economic Journal, September, 1965, sidene 493-517).
- [7] Diewert, W.E. "Choice on labour markets and the theory of the allocation of time." Research Branch. Program Development Service. Department of Manpower and Immigration, Canada, 1971.
- [8] Ljones, Olav, Stein Østerlund Petersen og Bjørn L. Tønnesen. Beregninger over aktuell og framtidig yrkesaktivitet i tilknytning til arbeidet med Langtidsprogrammet 1974-1977. En dokumentasjon. Arbeidsnotat IO 73/11, Statistisk Sentralbyrå, Oslo, 1973.
- [9] Finansdepartementet. Langtidsprogrammet 1974-1977 Spesialanalyse 4. Yrkesdeltaking 1971-2000. Særskilt vedlegg 4 til St.meld. nr. 71 for 1972-73, Oslo 1973.

